

BAKI DÖVLƏT UNIVERSİTETİ

İLƏHİYYAT
FAKÜLTƏSİNİN
ELMİ MƏCMUƏSİ

№ 20 • DEKABR (ARALIK) 2013

**BAKI DÖVLƏT UNİVERSİTETİ
İLƏHİYYAT FAKÜLTƏSİNİN
ELMİ MƏCMUƏSİ**

REDAKTOR / EDİTÖR
akademik Vasim Məmmədliyəv

REDAKTOR MÜAVİNİ
Yrd. Doç. Dr. Ali Bulut
i.f.d. Mübariz CAMALOV

REDAKSİYA HEYƏTİ (HAKEM KURULU)

Akademik Vasim Məmmədliyəv • Prof. Dr. Celal Erbay • Prof. Dr. Bedrettin Çetiner • Prof. Dr. Saffet Köse • Prof. Dr. Süleyman Toprak • Prof. Dr. Zəkəriya Güler • Prof. Dr. Abdullah Kahraman • Prof. Dr. Mustafa Altundağ • Doç. Dr. Muammer Erbaş • Dos. Salman Süleymanov • Dos. Çimnaz Mirzəzadə • Yrd. Doç. Dr. Ömer Aslan • Yrd. Doç. Dr. Akif Köten • Yrd. Doç. Dr. Ali Bulut • i.f.d. Namiq Abuzərov • i.f.d. Qoşqar Səlimli • i.f.d. Adilə Tahirova • i.f.d. Mübariz Camalov • i.f.d. Mehriban Qasımova • i.f.d. Aqil Şirinov • i.f.d. Elnurə Əzizova • i.f.d. Ülkər Abuzərova • Mirmiyaz Mürsəlov

MƏCMUƏ İLƏ ƏLAQƏ (HABERLEŞMƏ)

Əhməd Cəmil 41 A/Yasamal/Baku
bduilahiyat@yahoo.com
Tel: 510 65 45, Faks: 510 39 62

ISSN 2225-5567

Tiraj: 1000

**Məcmuəmiz hakəmlı bir məcmuədir.
AAK tərəfindən təsdiq olunmuşdur. İldə iki dəfə nəşr olunur.
Nəşr olunan məqalələrin elmi məsuliyyəti müəlliflərə aiddir.**

№ 20 • DEKABR (ARALIK) 2013 BAKI

ORTA ƏSRLƏRİN SON DÖVRLƏRİNDƏN XX ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNƏ QƏDƏR AZƏRBAYCANDA ƏRƏB DİLÇİLİYİ

*Könül İmran qızı EYVAZOVA,
Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru*

Açar sözlər: *ərəb dili, ərəb dilçiliyi, Azərbaycan*

Ключевые слова: *арабский язык, арабское языкознание, Азербайджан*

Keywords: *arabic language, arabic linguistics, Azerbaijan,*

Məlum olduğu kimi, ərəb dilinin “qızıl dövründən” sonrakı əsrlər ərəb filologiyası sahəsində elmi fəaliyyət əsasən kompilyativ xarakter daşıyırdı. Alimlərin əksəriyyəti öz sələflərinin əsərlərinin üzünü köçürmək və onlara şərhlər yazmaqla kifayətlənirdilər (1, s.3; 2, s.62-63; 3, s.28). Bu zaman əsas mətnə izah (şərh), izaha şərh (haşiyə), sonuncuya isə təsdiq (təkrir) yazılırdı (4, s.28).

Ərəb dilinin süqutundan sonra ərəb dilinin rəsmi dövlət dili statusunu itirməsi, ərəb ölkələrinin istila altında olması və digər ictimai, siyasi amillərdən asılı olaraq ərəb cəmiyyətində və ərəb elmində durğunluq əmələ gəlir. Bu zaman bir zamanlar parlayan poeziya, mədəniyyət, elm dili olan ərəb dili ərəb ölkələrinin özündə belə hakim mövqeyini itirir və inkişafdan geri qalır, adi həyatda isə danışmaq dilləri, ləhcələr ön plana keçir. Qeyd edə bilərik ki, ərəb ədəbi dili məhz müsəlmanların dini kitabı olan Quranın yazıldığı dil olduğu üçün qorunub saxlanılır. İran filoloqu Muhəmməd Rauf əl-Qulami qeyd edir ki, əgər Allahın Məhəmməd peyğəmbərə göndərdiyi ərəb ədəbi dilində yazılmış Quran olmasaydı, bu dil məhv olub gedər və yalnız kitablarda qalardı (5, s.5).

Belə bir şəraitdə bir neçə əsr ərzində ərəb dilinə aid demək olar ki, əvvəlkilərlə müqayisə edilə biləcək heç bir mühüm orijinal sanballı əsər yazılmamışdır. Bu dövrün dilçiləri əsas etibarlı ilə qeyd etdiyimiz kimi, əvvəlki nəsil alimlərin əsərlərinin tədqiqi və kompilyasiyası (6, s.63; 7, s.303) ilə məşğul olurdular. Bu sözləri həmin dövrün Azərbaycan alimləri haqqında da demək olar. Belə ki, əgər əvvəllər ayrı-ayrı müstəqil əsərlər, məsələn, Hubeyş Tiflisi, Xətib Təbrizi, Abd əl-Vəhhab əz-Zəncani və digərlərinin ərəb dilinin bu və ya digər məsələlərinə dair öz əsərləri mövcud

idisə, orta əsrlərin sonrakı dövrlərində yazılan əsərlər yalnız ərəb filologiyasında ən məşhur və ən tanınmış əsərlərə yazılmış şərh və haşiyələrdən ibarət idi. Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, bir çox hallarda dərinlik və məzmun baxımından şərhlər şərh olunan əsərlərdən üstün olurdu. Bu baxımdan XVII əsrin sonu və XVIII əsrin əvvəllərində bu sahədə Azərbaycan alimlərinin yaradıcılığı diqqəti cəlb edir (8, s.37-38).

XVIII əsrin görkəmli alimlərindən, bu dövrdə ərəb filologiyasının tədrisi ilə məşğul olan İbrahim əl-Şəkəvi əl-Aqdaşi əl-Ərəşi, əslən Dağıstandan olan mədrəsədə ərəb dilini tədris edən ərəb dilinin fleksiyası məsələlərinə həsr olunmuş “Murab li irabi-l-unmuzəc” əsərinin müəllifi Cən Əhməd, yenə əslən Dağıstandan olan, lakin mədrəsədə ərəb dilini tədris edən Əbu əl-Qasım əl-Həsən bin Həbib, əl-İradi Murtada Əlinin (XIX əsr) adlarını çəkə bilərik. Qeyd edək ki, adlarını qeyd etdiyimiz alimlərin əsərləri AMEA-nın Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılır.

Bu alimlərdən başqa Azərbaycanda ərəb dilçilik elminin öyrənilməsi, tədqiqi və yayılmasında xidmətləri olan Qutqaşında mədrəsə sahibi Abd əl-Həmid Əfəndi, əl-Arani İbrahim, Bakuvü Axund Mulla Baba Müəmməd Rafi, XIX əsrin görkəmli alimi, pedaqoqu və kitabşünası əl-Nuxavi Abd əl-Ğani Xalısakarızadə kimi digər alimlərin də adını qeyd etmək mümkündür (8, s.38-43).

Tarix kitablarına nəzər saldıqda XIX əsr və XX əsrlərin əvvəllərində tədris müəssisələri – məscidlər nəzdində fəaliyyət göstərən mədrəsələrin, məktəblərin qaldığı, hətta təhsilin orta əsrlərdən qalma struktur, proqramla davam etdirildiyinin və azərbaycanlıların Misir, Suriya və digər ərəb ölkələrinə gedib təhsil almalarının şahidi oluruq. Məktəblərdə müəyyən olunmuş proqram və təhsil müddəti yox idi. Tədris işi ərəb əlifbasının mənimsənilməsindən və duaların əzbərlənməsindən başlanır, bundan sonra isə təhsilin başlıca obyektı olan “Quran” tədris edilirdi. Bunun ardınca savadlı olmanın əsas əlamətlərindən hesab edilən ərəb və fars dillərində mətnlərin oxunmasına başlanılırdı. Məktəblərdə ruhani şəxslərlə yanaşı dünyəvi fənlərdən də dərs deyən müəllimlər çalışırdılar (9, c.4, s.128-129).

Əbəs yerə deyil ki, İ.Y.Kraçkovski Rusiyada ərəbşünaslığın tarixindən bəhs edərkən yazır ki, bizim əvvəlki nəsillər ərəb sxolastikasının vəziyyəti haqqında tam dəqiq təsvir əldə edərdilər, əgər bu əsrdə (alim XVII əsri nəzərdə tutur) və sonralar da müsəlman mədəniyyətinin təsiri altında olan qonşuları – Volqaboyu tatarlar, Orta Asiya buxaralıları, Şimalı Qafqaz xalqlarına müraciət etsəydilər. Onlarda ərəb dili elmdə orta əsrlər Avropasında latın dilinin olduğu kimi yaşamaqda davam edirdi. Bu dildə yaradıcı formada olmasa da, ənənəvi formada özünəməxsusluğu ilə ədəbiyyat inkişaf edirdi. Sonralar analoji müsəlman mühitindən çox mürəkkəb məktəb yolu keçən Sankt-Peterburq universitetinin Şərq dilləri fakültəsinin ilk dekanı A.K.Kazımbəy çıxır (10, s. 38-39).

XIX əsr Azərbaycan xalqının taleyində dönüş əsri oldu. Onun mahiyyəti bir həyat və düşüncə tərzindən ayrılıb tamamilə yeni olana yaxınlaşmaqdan ibarətdir (11, s. 7). Bu əsrdə bir çox yeniliklər baş verdi.

XIX əsr həm də Azərbaycan xalqının həyatında yeniləşmə, zənginləşmə dövrü idi. Təbii ki, hal-hazırda bu bir qədər qəribə səslənə bilər. Bir dövlətin digər bir dövlətin tərkibinə keçməsi siyasi baxımdan yaxşı qiymətləndirilməsə də “elmdə sərhəd yoxdur” ifadəsini rəhbər tutaraq bu nəticəyə gəlmişik. İstər-istəməz Azərbaycanın Rusiyanın tərkibinə keçməsi ona Rusiya vasitəsilə Avropadan gələn yeniliklərə qoşulmaq imkanı verdi. Bu yeniliklər filologiya elminin, filoloji fikrin də inkişafına təsir göstərirdi. Qeyd edək ki, XVII-XVIII əsrlərdə Azərbaycanda həyatın bütün sahələri ilə birlikdə filoloji fikrin inkişafı da müəyyən dərəcədə durğunluq dövrü keçirmişdir. Bu dövrün ümumi mənzərəsinə nəzər salarkən V.Quliyevin qeydləri nəzər-diqqəti cəlb edir. Onun qeyd etdiyi kimi, erkən orta əsrlər Azərbaycan filoloji mədəniyyətinin, xüsusən də onun Xətib Təbrizi kimi görkəmli nümayəndələrinin ənənələri demək olar ki, unudulmuş, təzkirələrin, müntəxəbatların, divanların yaradılması yaddan çıxarılmışdı. Nəhayət, həmin dövrdə ümumilikdə İslam dünyasının, müsəlman sivilizasiyasının böhran keçirməsi də Azərbaycan mədəniyyətinə təsirsiz qalmamışdı (12, s. 3-4).

XIX yüzilliyin ikinci yarısında Azərbaycanın Rusiya imperiyasının bir hissəsi olması ona Rusiya vasitəsilə Avropadan gələn müxtəlif yeniliklərlə, xüsusilə elm, təfəkkür, fəlsəfi düşüncə və s. sahələrə aid yeniliklərlə tanış olmaq imkanı verdi. Bu təbii ki, filologiya elmində də yeni dəyişikliklərə səbəb oldu. V.Quliyevin qeyd etdiyi kimi, XIX yüzilliyin əvvəllərindən etibarən Azərbaycan filoloji fikrinin tarixində yeni inkişaf mərhələsi açılmış, onun Rusiya və Avropa mədəniyyəti ilə təmas və zənginləşmə şəraitində, keyfiyyət etibarilə yeni inkişaf mərhələsi başlamışdır.

Əgər həmin dövrəqədər Azərbaycan filoloji fikri, ümumən Azərbaycan xalqı öz təbii stixiyasında inkişaf edirdisə, XIX yüzilliyin əvvəllərindən başlayaraq o, çox əsirlik ənənəvi milli, dini, psixoloji kontekstdən qoparılmış və yeni şəraitdə - rus və Avropa mədəniyyəti müstəvisində tamamilə yeni istiqamətə yön almalı olmuşdur (12, s.424). Bu dövrdə hər iki xalqın nümayəndələri bir-birindən bəhrələnmişdir.

Qeyd etməliyik ki, Rusiyada şərqşünaslıq, həmçinin onun bir qolu olan ərəbşünaslıq elminin inkişafında azərbaycanlı alimlərin böyük xidməti olmuşdur. Rusiya şərqşünaslıq ocaqlarında çalışmış M.C.Topçubaşov, M.Ə.Kazımbəy, M.İ.Abedinov, M.H.Tahirov, M.Ə.Vəzirov, M.S.Adabəyov, M.A.Şaxtaxtinski, M.D.İsrafilov kimi azərbaycanlı şərqşünaslar təkcə şərq dillərini, kolliqrafiyasını tədris etməklə kifayətlənməmiş, dərslilər, müntəxəbatlar, lüğətlər tərtib etmiş, Rusiya şərqşünaslığına şöhrət gətirmişlər.

Ümumiyyətlə, Rusiyada şərqşünaslıq elminin inkişafı haqqında məlumatlara nəzər salarkən biz Azərbaycanlı alimlərin də həmin siyahıda adlarının sadalanmasına rast gəlirik. Bir mənbədə deyilir: “Kazanda 1828-ci ildə türk-tatar kafedrası açılır və ora adı Rusiya şərqşünaslıq məktəbinin əsasını qoyanlardan hesab olunan O.İ.Senkovski (1822 - 47) ilə birgə çəkilən A.K.Kazımbəy rəhbər təyin olunur (13).

Fəxrlə deyə bilərik ki, M.C.Rzayev və M.A.Qafarov kimi azərbaycanlı alimlər Moskva Şərq dilləri İnstitutunda akademik A.A.Semyonov, V.A.Qordlevskinin, A.E.Krımskinin, eləcə də məşhur türkoloqlar N.K.Dimitriyevin, V.M.Nosilovun, ərəbşünas X.Baranovun, iranşünas V.F.Minorskinin, B.Millerin, A.A.Starikovun, leksikoqraf N.İ.Aşmarinin müəllimi olmuşlar (14, s.87).

Bu dövrdə yazılış dərsliklərə gəlcə, Mirzə Kazımbəyin (1802-1870) həyatına müraciət edəndə biz onun ilk təhsilini atası Hacı Qasım və bir ərəbşünasdan alması, gənc yaşlarında ərəb və fars dillərini mükəmməl öyrənməsi, hətə 17 yaşı olarkən “Ərəb dili qrammatikasının təcrübəsi” (15, s.118) adlı əsər yazması kimi məlumatlarla üzləşirik. Bu da ilk növbədə XIX əsrdə də ərəb dilinin öyrənilməsi və onun qrammatikasına dair əsərlərin yazılması fikrini təsdiqləyir. Tiflis gimnaziyasının Azərbaycan dili müəllimi Mirzə Yusif Şahnəzərovun “Ərəb, fars, türk və azərbaycan dillərində danışq qaydaları”(9, c.4, s.723) dərs vəsaiti, həmçinin hər bir mədrəsənin müdərrişləri tərəfindən yalnız həmin mədrəsə daxilində istifadə üçün yazılmış dərs vəsaitlərinin olması faktları da mövcuddur .

Ümumiyyətlə, XIX, XX əsrlərdə həm Rusiya, həm də Azərbaycan alimləri arasında bu sahədə əlaqələr inkişaf edirdi. Kraçkovski qeyd edir ki, XIX əsrin əvvəllərindən etibarən müsəlman mənəviyyatının, mədəniyyətinin daşıyıcısı olan Qafqaz xalqları nümayəndələri arasında ərəb dili sahəsində mühüm praktik – tərcüməçilər çıxırdı (10, s.193).

On doqquzuncu yüzillik Azərbaycan xalqının tarixində, onun sosial-iqtisadi və mədəni həyatında son dərəcə mühüm dəyişikliklər dövrü olmuşdur.

XIX yüzilliyin II yarısında Azərbaycan imperiyanın bir hissəsi olduğundan o da tədricən ümumrusiya ictimai əmək bölgüsünə cəlb olunur. Bunu elm sahəsinə də şamil etmək olar. Dilçilik elminə gəldikdə, ədəbiyyatlarda XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda dilçilik elminin xeyli inkişaf etdiyi yazılır. Böyük dilçi alim S.M.Qənizadənin azərbaycan, rus, fars və ərəb dilləri üzrə bir çox vəsaitlərin müəllifi olması qeyd olunur (9, c. 5, s. 286).

XX əsrin əvvəllərində də Azərbaycanda dünyəvi məktəblərlə yanaşı məscidlərin nəzdində fəaliyyət göstərən mədrəsələr mövcud olduğundan ərəb dili öyrənilirdi və ərəb dilçiliyi sahəsində olmasa da Şərq ölkələrinin tarixi, islamşünaslıqla bağlı

sistemli, ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən tədqiqatlar, tərcümə işləri aparılırdı. Bu barədə fikrimizi XIX-XX əsrin əvvəllərində müqəddəs kitabımız Qurani-Kərimin tərcümələrindən bəhs edərək əsaslandırmaq istərdik. Qeyd edək ki, hələ orta əsrlərdən bu möhtəşəm işə başlanılmasına baxmayaraq, onlar əlyazma şəklində qalıb nəşr olunmamışdır. Yalnız 1904-1906-cı illərdə Bakı qazısı Mir Məhəmməd Kərim ağa tərəfindən üç cilddən ibarət tərcümə-təfsir Kaspi qəzetinin Buxariyyə mətbəəsində nəşr olunmuşdur. (I-II cildlər 1904; III cild 1906)

Həmçinin, görkəmli ərəb yazıçısı Circi Zeydanın “Ərmənüsə əl-misriyyə”, “On yeddi ramazan” (16), “Kərbəla yanğısı” (17), “Əzərai Qureys” (18) romanlarını da ana dilimizə məhz Mir Məhəmməd Kərim ağa tərcümə etmişdir. O, həmçinin “Səlib müharibəsi” adlı iki cildlik orijinal tarixi əsərin müəllifidir (19, s. 27-28; 20, s. 262).

Apardığımız araşdırmalar nəticəsində Mirzə Yəhya Haqverdiyevin 1900-cü ildə Peterburqda nəşr olunmuş “Mükəlimələr” (kitabçanın adı belə gedir: ərəb, fars, türk və rus dillərində inşa olunmuş) kitabçası (21), Məhəmməd Əminin “İzahlı təcvid” (22) (Məktəbi-ibtidaiyyələrdə, yəni ibtidai siniflərdə tədris olunmaq üzrə tərtib edilmişdir.), M.Şaxtaxtinskiyin “Sövti Şərq əlifbası”(23) kimi dərs vəsaitlərinin və kitabçalarının yazılması və dilimizə ərəb ədəbiyyatı nümunələrindən müəyyən tərcümələrin olunması faktları da mövcuddur. Həmçinin, Zaqafqaziya Şeyxülislamı Məhəmməd Həsən Mövlazadə Şəkəvi 1908-ci ildə Tiflisin Qeyrət mətbəəsində çap olunmuş “Kitab əl-bəyan fi təfsiri əl-Quran” adlı iki cildlik tərcümə təfsiri də öz elmi siqləti və dəqiqliyi ilə nəzər-diqqəti cəlb edir (19, s.27-28; 24, s.262).

Eləcə də şair, dilçi və ədəbiyyatşünas Məhəmməd Bağır Müctəhizadə Gənceyi (XIX-XX) ərəbcə-azərbaycanca lüğətini şeir formasında tərtib etmişdir. 1903-cü ildə Məşhəddə lüğət çapdan çıxır (25, s.11-12).

Yuxarıda qeyd olunanlardan da məlum olduğu kimi, XX əsrin əvvəllərində də Azərbaycanda orta əsrlərdə olduğundan da qat-qat sönük halda olsa da ərəb dilinin tədrisi klassik üsullar və metodlarla davam edirdi. Burada əvvəlki əsrlərdən fərqli olaraq, ərəb dilində ərəb dilçiliyinə aid kitablar, elmi əsərlər deyil, dilçiliyin yalnız tətbiqi sahəsinə aid bəsit, yalnız daxili istifadə üçün nominativ əsərlər yazılırdı. Bu da İslam təhsil sistemindən qalmış məktəb və məscidlərdə ərəb dilinin Qurani-Kərim dili kimi tədrisi, həmçinin islam elmlərinin tədrisindən irəli gəlirdi. Ərəb dilçiliyinə aid sanballı əsərlərin yazılmamasına gəldikdə, təbii ki, bunun ərəb ölkələrinin özlərində XVII- XVIII əsrlərdə baş vermiş tənəzzül və durğunluğun nəticəsi olduğunu söyləsək səhv etmiş olmarıq.

ƏDƏBİYYAT

1. Литература Востока в новое время. Москва: МГУ, 1975, 86 с.
2. Звегинцев В.А. История языкознания XIX-XX веков в очерках и извлечениях. Москва, 1960, 406 с.
3. Буниятов З.М. Азербайджан в VII-IX вв. Баку, 1965, 383 с.
4. Белкин В.М. К истории становления современного арабского литературного языка // Арабская филология. Сборник статей. М., 1968, 27-40
5. Звегинцев В.А. История арабского языкознания. Краткий очерк. Москва: МГУ, 1958, 80 с.
6. Ханна аль-Фахури. История арабской литературы, ч.2, М., 1959, 483 с.
7. Оруджева Л.М., Шихалибейли З.Э. Развитие арабской филологии в Азербайджане. Баку: Нурлан, 2004, 108 с.
8. Azərbaycan tarixi 7 cildə, II c., Bakı: Elm, 1998 , 259 s.; IV c., Bakı: Elm, 2000, 265 s.; V cild., Bakı:Elm, 2001, 648 s.
9. Крачковский И.Ю. Очерки по истории русской арабистики. М- Л, 1950, 280 с.
10. Шарифов К.К. Абд ал-Гани Нухави Халисакарызаде и его литературно-текстологическая деятельность. Автореф. дис.канд. филол. наук. Баку, 1984, 23 с.
11. Quliyev V. Azərbaycan filoloji fikri və rus ədəbi-ictimai mühiti. Bakı: Ozan, 2000, 424 s.
12. История русского востоковедения.//www.allchina.ru/rus/orient/history.php
13. Məmmədov N. Moskva Şərqlə dilləri institutunun azərbaycanlı alimləri. (1876-1838). Bakı: Sabah, 1993, 106 s.
14. Rəcəbov Ə.Ə. Dilçilik tarixi. Bakı: Maarif , 1987, 538 s.
15. Zeydan C. On yeddi ramazan. I hissə. Tərcümə edən M.Məhəmməd Kərim. Bakı: «Orucov qardaşlarının» nəşriyyatı, 1909, 374 s. II hissə. Tərcümə edən M.Məhəmməd Kərim. Bakı: Orucov qardaşlarının elektipik mətbəəsi, 1910, 192 s.
16. Zeydan C. Kərbala yangısı. Tərcümə edən M.Məhəmməd Kərim. Bakı: «Orucov qardaşları» nəşriyyatı, 1911, 538 s.
17. Zeydan C. Üzərai Qureyş. İslam tarixi. Bakı: Kaspi, 1908, 534 s.
18. Məmmədəliyev V.M. ADU-nun şərqsünaslıq fakültəsinin tarixi haqqında // ADU-nun Elmi Əsərləri. Şərqsünaslıq seriyası. 1969, № 1, s.3 – 12.
19. Paşazadə A. Quranın təfsiri və tərcümə tarixi. Bakı: İrşad, 1998, 296 s.
20. Haqverdiyev M.Y. Mükəlimələr. Ərəbi, farsı, türki və rusi dillərində inşa olunmuş. S.Peterburq, 1900, 84 s.

21. Məhəmməd Ə. İzahlı təcvid. Məktəbi-ibtidaiyyələrdə tədris olunmaq üzrə tərtib edilmişdir. Bakı, 1911, 25 s.

22. Şaxtaxtinski M. Sövti Şərq əlifbası. Tiflis, 1902, 32 s.

23. Paşazadə A. Qafqazda islam. Bakı: Azərnəşr, 1991, 224 s.

24. Zərinəzadə H.H., Nəvai Ə.M., Zahidi A.İ., Məmmədi A.Y. Ərəbcə-azərbaycanca lüğət. Bakı: Elm, 1972, 525 s.

Orta əsrlərin son dövrlərindən XX əsrin əvvəllərinə qədər Azərbaycanda ərəb dilçiliyi

XÜLASƏ

Adından da məlum olduğu kimi məqalə orta əsrlərin son dövrlərindən XX əsrin əvvəllərinə qədər olan müddətdə Azərbaycanda ərəb dilçiliyinin keçdiyi inkişaf yoluna həsr olunmuşdur. Müəllif bu dövrdə Azərbaycanda ərəb dilçiliyinin vəziyyətinə nəzər salır, yaranan əsərlər haqqında qısa məlumat verir.

Арабское языкознание в Азербайджане с последнего периода средневековья до начало XX века

РЕЗЮМЕ

Как видно из названия, статья была посвящена развитию арабского языкознания в Азербайджане с последнего периода средневековья до начало XX века. Автор рассматривает положение арабского языкознания, дает краткий обзор о произведениях, созданных в Азербайджане в течение этого периода.

Arabic linguistics in Azerbaijan since the last period of the middle ages to the beginning of the twentieth century

SUMMARY

As the name implies, the article was devoted to the development of Arabic linguistics in Azerbaijan since the last period of the middle ages to the beginning of the twentieth century. At this period the author considers the position of Arabic linguistics, gives an overview of the works created in Azerbaijan.

Çapa tövsiyə etdi: dos. S.H.Mərziziyeva